Maija Sakslin Helsingissä, 6.10.2026

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Aluksi

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa ja kutsunut kuultavaksi hallituksen esityksestä 185/2026 vp laeiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain ja kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain 12 a §:n muuttamisesta. Esitän lausuntonani kohteliaimmin seuraavan.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi eräistä uusista terveydenhuollon asiakasmaksuista. Näitä olisivat erityistutkimusmaksu ja leikkaus- ja toimenpidemaksu. Lisäksi säädettäisiin kuolinpesältä perittävistä maksuista vainajan lääketieteellisestä kuolemansyyn selvittämisestä ja vainajan säilyttämisestä.

Esitykset ovat merkityksellisiä erityisesti perustuslain 19 §:n 1 momentin jokaiselle turvaaman oikeuden ihmisarvoisen elämän edellyttämän välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, 19 §:n 3 momentin turvaaman oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin ja lapsen hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun turvaamisen kannalta.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukainen velvollisuus turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut edellyttää perustuslakivaliokunnan aiemman tulkintakäytännön mukaan, että asiakasmaksut eivät saa siirtää palveluja niitä tarvitsevien tavoittamattomiin. Toiseksi perustuslakivaliokunnan aiempien kannanottojen mukaan hoidon maksut eivät saa johtaa siihen, että potilas joutuu tukeutumaan perustuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viimeisijaiseen toimeentuloturvaan. Kolmanneksi valiokunta on edellyttänyt, että lailla on säädettävä velvollisuudesta maksujen alentamiseksi tai poistamiseksi.

Ehdotusten arvioinnissa on keskeistä, että sääntely ei saa kokonaisuutena arvioiden vaarantaa perustuslaissa turvattujen perusoikeuksien toteutumista eikä muutosten ja tulevien uudistusten yhteisvaikutus saa muodostua kohtuuttomaksi. Totean tältä osin, että useat selvitykset ja tutkimukset osoittavat, että hoitoon jätetään hakeutumatta maksujen vuoksi. Tämä voi viivästyttää välttämättömän hoidon saamista ja siten inhimillisen kärsimyksen lisäksi kasvattaa hyvinvointialueiden kustannuksia.

Esitykset ovat merkityksellisiä myös perustuslain 81 §:n kannalta. Valtion veroista säädetään perustuslain 81 §:n 1 momentin mukaan lailla, joka sisältää säännökset verovelvollisuuden ja veron suuruuden perusteista sekä oikeusturvasta. Valtion viranomaisten virkatoimien, palvelujen ja muun toiminnan maksullisuudesta sekä maksujen yleisistä perusteista säädetään perustuslain 81 §:n 2 momentin mukaan lailla. Maksuille on ominaista, että ne ovat korvauksia tai vastikkeita julkisen vallan palveluista. Muut rahasuoritukset ovat sen sijaan veroja valtiosääntöoikeudellisessa mielessä. Perustuslakivaliokunta on todennut, että merkittävää perustuslain tulkinnassa voi myös olla, onko asianomaisen suoritteen vastaanottaminen vapaaehtoista vai pakollista. Veron suuntaan viittaa, jos suoritteista ei voi kieltäytyä ja velvollisuus koskee suoraan lain nojalla tietyt tunnusmerkit täyttäviä oikeussubjekteja (PeVL 46/2004 vp).

Perustuslain 81 §:n mukaan verosta säädettäessä lain säännösten tulee olla siten tarkkoja, että veron määrä on yleensä voitava laskea suoraan lain säännösten perusteella.

Perustuslain 81 §:n 2 momentin mukaan maksullisuuden lisäksi maksujen suuruuden yleisistä

perusteista tulee säätää lailla. Lailla on säädettävä minkälaisista palveluista maksuja voidaan periä ja minkälaiset suoritteet ovat kokonaan maksuttomia. Laissa tulee olla säännökset maksujen suuruuden määräämisessä noudatettavista periaatteista.

Maksukatto, maksujen alentaminen ja määräämättä jättäminen

Esityksessä ehdotetaan, että 6 a §:n 2 momenttia muutettaisiin siten, että maksukatossa otettaisiin huomioon ehdotetut uudet erityistutkimusmaksu ja leikkaus- ja toimenpidemaksu. Esityksen perustelujen mukaan on arvioitu, että asiakasmaksukatto suojaisi merkittävää määrää paljon palveluita käyttävistä henkilöistä maksunkorotuksilta.

Voimassa olevan asiakasmaksulain 11 §:ssä säädetään hyvinvointialueen velvollisuudesta alentaa terveydenhuollon palveluista henkilön maksukyvyn mukaan määrättyä maksua tai jättämään maksu määräämättä. Asiakasmaksulain 11 §:n 3 momentin mukaan maksun alentamisen tai perimättä jättämisen tulee olla ensisijaista toimeentulotukeen nähden. Sen sijaan voimassa oleva asiakasmaksulain 11 §:n 1 momentti ei velvoita hyvinvointialuetta tasasuuruisten maksujen alentamiseen tai jättämään maksu perimättä siltä osin kun maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että viimekädessä asiakas voi hakea maksuihin toimeentulotukea.

Esitys - se, ettei tähän esitetä muutosta - on käsitykseni mukaan tältä osin perustuslain 19 §:n 3 momentin turvaamien riittävien terveyspalvelujen kannalta ongelmallinen. Säännöksen vakiintuneen tulkinnan mukaan maksut eivät saa johtaa välttämättömän toimeentulon vaarantumiseen. Lisäksi esitys on ongelmallinen perustuslain 19 §:n 2 momentin kannalta. Säännöksessä turvataan jokaiselle oikeus sairauden aikana perustoimeentulon turvaan. Säännös ei turvaa tiettyä tapaa perustoimeentulon turvaamiseen. Sitä vastoin säännöksessä turvataan toimeentulon taso, joka on enemmän kuin perustuslain 19 §:n 1 momentin mukainen välttämätön toimeentulo. Näin ollen esityksen ongelmallisuutta perustuslain 19 §:n 3 momentin kannalta ei poista se hallituksen esityksen perusteluissa esitetty toteamus, että hoidon maksuihin voi hakea toimeentulotukea.

Lisäksi totean, että perustuslain 19 §:n 3 momentissa asetetaan julkiselle vallalle velvollisuus tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Hallituksen esityksessä esitetään kuolinpesälle uusia pakollisia suoraan ulosottokelpoisia maksuja. Näiden maksujen osalta hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että maksun alentaminen tai perimättä jättäminen ei olisi tarpeen henkilön tai perheen toimeentulon edellytysten turvaamiseksi. Pidän lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta hyvin ongelmallisena, ettei esityksessä esitetä velvollisuutta maksun alentamiseen tai poistamiseen. Varallisuudeltaan hyvin pienissä kuolinpesissä esitetyt maksut saattavat olla hyvinkin merkityksellisiä alaikäisten lasten toimeentulon kannalta.

Kuolemansyyn selvittäminen

Kuolemansyyn selvittäminen on viranomaistehtävä. Se tehdään kaikille vainajille joko lääkärin tai poliisin aloitteesta. Tavanomaisinta on, että vainajaa tämän elinaikana viimeksi hoitanut lääkäri laatii kuolintodistuksen. Tarvittaessa lääkäri voi lähettää vainajan lääketieteelliseen ruumiinavaukseen. Oikeuslääketieteellisestä kuolemansyyn selvittämisestä vastaa poliisi. Se tehdään silloin, kun kuoleman ei tiedetä johtuneen sairaudesta tai kun kuoleman on aiheuttanut esimerkiksi tapaturma, rikos, hoitotoimenpide tai kuolema on tapahtunut yllättävästi.

Esityksessä ehdotetaan, että hyvinvointialue saisi periä kuolinpesältä maksun kokonaisuudesta, joka muodostuu vainajan lääketieteellisestä kuolemansyyn selvittämisestä ja sen perusteella laadittavista kuolintodistuksesta ja hautausluvasta.

Perustuslain 81 §:ssä säädetään veroista ja maksuista. Perustuslakivaliokunnan mukaan perustuslaillista maksua luonnehtii se, että maksu on korvaus tai vastike saadusta palvelusta ja että suoritteen hankkiminen on vapaaehtoista. Totean, että nyt ehdotettu suorite on

valtiosääntöiseltä luonteeltaan vero, koska maksu on pakollinen ja sen tuotto menee yleisten menojen katteeksi (PeVL 46/2004 vp). Laista tulisi ilmetä täsmällisesti maksuvelvollisuuden lisäksi sen suuruuden perusteet.

Maksu vainajan säilyttämisestä

Esityksessä ehdotetaan (9 d §), että hyvinvointialue saisi periä vainajan säilyttämisestä maksun hautausluvan antamisen jälkeiseltä ajalta. Maksu olisi suoraan ulosottokelpoinen. Kuten hallituksen esityksen perusteluistakin käy ilmi, hautaamisessa ja erityisesti tuhkaamisessa saattaa olla viikkojen, jopa kuukauden pituisia viiveitä. Erityisesti krematorioiden viiveisiin kuolinpesä ei voi vaikuttaa. Lisäksi hallituksen esityksen perusteluissakin todetaan, että hautaamisesta voi huolehtia jokin muu taho kuin kuolinpesä. Maksu ei olisi näin ollen perustuslain tarkoittamalla tavalla vapaaehtoinen. Sääntelyä tulisi tältä osin täsmentää.

Lapsen palvelujen maksuttomuus

Lapsen oikeuksien sopimuksen 24 artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisest terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista. YK:n lapsen oikeuksien komitea on artiklaa koskevissa kommenteissaan todennut, että lainsäädännöllä tulisi varmistaa, että lasten oikeus välttämättömiin, lapsimyönteisiin ja laadukkaisiin terveyspalveluihin ja muihin liitännäispalveluihin toteutuu riippumatta heidän maksukyvystään.
Esityksen ehdotukset alle 18-vuotiaiden palvelujen maksuttomuudesta toteuttavat tältä osin perustuslain 22 §:n mukaista julkisen vallan velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen ja ehkäisevät lasten velkaantumista.

Raskauteen ja synnytykseen liittyvien palvelujen maksuttomuus

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltiot varmistavat asianmukaiset palvelut raskauden, synnytyksen ja synnytyksen jälkeisen kauden aikana, antaen tarvittaessa palveluja maksuttomasti sekä riittävän ravinnon raskauden ja imettämisen aikana. Esityksessä ehdotettu palvelujen maksuttomus toteuttaa myös tältä osin perustuslain 22 §:n mukaista julkisen vallan velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Totean lisäksi, että Kansainvälisen työjärjestön (ILO) äitiyssuojelua koskevat yleissopimukset 3, 103 ja 183 edellyttävät, että raskaana oleville ja synnyttäneille naisille on tarjottava tarvittava lääketieteellinen hoito, mukaan lukien sairaalahoito ja kätilön palvelut synnytyksen aikana, maksuttomasti tai julkisista varoista tai sosiaalivakuutuksesta rahoitettuna. Vaikka Suomi ei ole saattanut voimaan näitä sopimuksia, ne ilmentävät kansainvälistä ihmisoikeusperiaatetta, joka turvaa oikeuden maksuttomiin palveluihin raskauden ja synnytysen aikana.